

ks. dr hab. Mieczysław Polak, prof. UAM
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Teologiczny

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgra lic. teol. Pawła Bieleckiego, *Formacja chrześcijańska młodzieży w świetle nauczania papieża Franciszka. Studium teologicznopasoralne*, napisanej pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Dariusza Lipca, przygotowana na zlecenie Rady Instytutu Nauk Teologicznych KUL w Lublinie.

Wprowadzenie

Papież Franciszek stwierdza, że „młódzież jest oknem, przez które przychodzi na świat przyszłość. Jest oknem, a więc stawia przed nami wielkie wyzwania” (Przemówienie powitalne w Pałacu Guanabara, Rio de Janeiro, 22.07.2013). Wielkość tego wyzwania wyraża się w znaczeniu młodości dla rozwoju tożsamości osobowej człowieka. Jest prawdą, że „projekt-człowiek” nie zostaje nigdy ukończony, ale niewątpliwie młodość jest bardzo ważnym a wręcz decydującym o tym projekcie okresem życia. Przed młodym człowiekiem odsłania się stopniowo „owa specyficzna, poniekąd jedyna i niepowtarzalna potencjalność konkretnego człowieczeństwa”, która zawiera w sobie jakby cały projekt przyszłego życia” (Jan Paweł II, *Parati semper*, nr 3). W kontekście tak wyraźnie zauważalnych przemian w „świecie młodych” zawsze aktualnym jest pytanie: „jaka jest dzisiejsza młodzież, co obecnie przeżywa?”. Odpowiedź na nie łączy papież Franciszek z następującą diagnozą duszpasterstwa młodzieży: „duszpasterstwo młodzieżowe w formie, w jakiej zwykliśmy je prowadzić, doznało naporu zmian społecznych i kulturowych. Ludzie młodzi w strukturach tradycyjnych często nie znajdują odpowiedzi na swoje niepokoje, potrzeby, problemy i zranienia” (*Christus vivit*, nr 202). Powyższe stwierdzenia wskazują zarówno na potrzebę poznawania „świata młodych”, jak i na rewizję dotychczasowej koncepcji formacji chrześcijańskiej młodzieży. W realizację tych, tak istotnych i aktualnych dla działalności Kościoła zadań wpisuje się bardzo dobrze przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska ks. mgra Pawła Bieleckiego.

Aspekty merytoryczne dysertacji

Do podjęcia badań nad formacją chrześcijańską współczesnej młodzieży zainspirowało Autora dysertacji kilka faktów. Można do nich zaliczyć znaczenie młodzieży dla życia i rozwoju wspólnot kościelnych, kulturowo-społeczne i religijne przemiany w świecie młodych, troska o przekaz wiary kolejnym pokoleniom, nowe analizy i inspiracje dla duszpasterstwa młodzieży zawarte w nauczaniu papieża Franciszka. Należy przy tym zauważyć, że recepcja nauczania papieża Franciszka we wspólnotach kościelnych w Polsce

nie jest pozbawiona wielorakich trudności. Wiąże się to często z niezajomością tego nauczania, z jego wielowątkowością i związanymi z nią trudnościami w uchwyceniu najważniejszych idei. Wymienione powyżej przesłanki doprowadziły do sformułowania głównego problemu badawczego dysertacji. Autor zawarł go w pytaniu: „Jak według Franciszka należy formować młodzież i jak robi to Papież?” (s. 12).

Podjmując badania nad określonym powyżej problemem badawczym Doktorant opracował najpierw koncepcję tych badań, którą przedstawił we wstępie do pracy. Wstęp stanowi bardzo istotną część pracy doktorskiej, ponieważ daje orientację w szeroko rozumianej problematyce metodologicznej i merytorycznej badań. Świadczy także o orientacji Autora w różnych kontekstach podejmowanych badań. We wstępie do rozprawy Doktorant w sposób bardzo przejrzysty opisuje koncepcję badań. Opis ten zawiera ogólne wprowadzenie w tematykę, dotychczasowy stan badań, uzasadnienie i potrzebę podjęcia badań, sformułowanie problemu badawczego i celu pracy, określenie metod badawczych, sprecyzowanie stosowanych pojęć, prezentację głównych źródeł pracy. Świadczy to o tym, że badania, których rezultaty zostały zawarte w dysertacji zostały podjęte w oparciu o dobrze przygotowaną koncepcję i zmierzały do realizacji wyznaczonych w niej celów badawczych.

Zasadniczy korpus pracy został podzielony na cztery rozdziały. Schemat podziału Doktorant zaczerpnął z posynodalnej adhortacji apostolskiej Jana Pawła II *Pastores dabo vobis* dotyczącej formacji kapłanów we współczesnym świecie, modyfikując go nieco w odniesieniu do formacji młodzieży. Analogicznie do przedstawionych w adhortacji czterech wymiarów formacji kandydatów do kapłaństwa Autor podzielił treść pracy na rozdziały przedstawiające: formację ludzką, formację duchową, formację intelektualną i formację apostolską. Taki podział problematyki uzasadnia stwierdzeniem, że w nauczaniu papieża Franciszka o formacji młodzieży znajdują odzwierciedlenie wskazane powyżej aspekty formacji. Taki podział treści może być uzasadniony, choć pojawiają się równocześnie pytania: czy jest on rzeczywiście charakterystyczny dla nauczania papieża Franciszka i czy Franciszek w podobny jak Jan Paweł II sposób rozkłada akcenty treściowe swojego przepowiadania?

Zgodnie z przyjętą strukturą podziału treści pierwszy rozdział dysertacji opisuje ludzki wymiar chrześcijańskiej formacji młodzieży. Formacja ludzka została przedstawiona jako podstawa czy fundament formacji. Jej punkt wyjścia stanowi kształtowanie dojrzałej osobowości młodego człowieka. Polega ona na poznawaniu siebie i świata, odkrywaniu swojego miejsca w świecie i swojego powołania. Realizuje się w dialogu z drugim człowiekiem i to zarówno z rówieśnikami, jak i z osobami starszymi. Jako metody tej formacji Doktorant ukazał przede wszystkim: modlitwę, lekturę Pisma Świętego, rachunek sumienia i konfrontację z otaczającą rzeczywistością.

Kolejnymi ważnymi czynnikami formacji ludzkiej młodzieży są: formacja do dojrzałej miłości, formacja do wartości i formacja do właściwej troski o zdrowie fizyczne. W formacji do dojrzałej miłości Doktorant przypisuje szczególne znaczenie życiu sakramentalnemu młodych oraz doświadczeniu i praktykowaniu miłosierdzia oraz służby wobec drugiego człowieka. W tym kontekście postrzega także formację do właściwego rozumienia i przeżywania ludzkiej płciowości. Jako wartości, które posiadają szczególne znaczenie w chrześcijańskiej formacji młodych Autor przedstawił: życie, wolność, wspólnotowość, pokój i pracę. Wartości te – zdaniem Doktoranta – znajdują szczególne miejsce w nauczaniu o

młodzieży papieża Franciszka. Można by tutaj zapytać, czy jest to wyczerpujący katalog najważniejszych wartości oraz czy są to najistotniejsze wartości, które zawierają się w papieskim nauczaniu? Wiele innych wartości (miłość, zdrowie, braterstwo itp.) przedstawia Doktorant także na innych miejscach.

Pierwszy rozdział dysertacji kończy paragraf poświęcony formacji do troski o zdrowie fizyczne. Doktorant uzasadnia potrzebę tej formacji jednością psychofizyczną człowieka oraz znaczeniem afirmacji siebie, swojego ciała w jego kobiecości lub męskości. Formacja do troski o zdrowie fizyczne obejmuje: aktywność sportową, kształtowanie prozdrowotnych nawyków żywieniowych i troskę o czystość środowiska. Ta ostatnia nie będzie mogła zostać zrealizowana bez „radikalnych reform życia osobistego, na szczeblu krajowym, międzynarodowym i światowym”. Formacja do troski o zdrowie fizyczne obejmuje także formację do wrażliwości na życie i zdrowie drugiego człowieka, zwłaszcza ubogiego. Ten aspekt stanowi specyfikę nauczania papieża Franciszka. Szkoda, że nie został bardziej uwypuklony. W kontekście jedności psychofizycznej człowieka warto by ująć także troskę o zdrowie psychiczne, np. w kontekście korzystania z urządzeń multimedialnych (np. iPhone-ów czy iPad-ów).

Drugi rozdział dysertacji przedstawia zagadnienie formacji duchowej. Dokonuje się ona – zdaniem Doktoranta – poprzez: słuchanie i rozważanie słowa Bożego, życie sakramentalne, kształtowanie życia modlitewnego oraz formowanie sumienia i rozeznawanie duchowe. Poszczególne paragrafy zostały przedstawione według pewnego schematu. Najpierw nakreślona została krótka, katechizmowa teologia poszczególnych rzeczywistości: słowa Bożego, sakramentów, modlitwy sumienia i rozeznawania. Następnie pojawiają się odniesienia do różnych aspektów formacji chrześcijańskiej młodych: słuchania Słowa Bożego, przyjmowania sakramentów, modlitwy i formacji sumienia. Doktorant wskazuje zarówno na znaczenie tych form dla rozwoju duchowego młodych, jak i na osoby odpowiedzialne za formację a także na środowiska, w których jest ona realizowana. Choć w opracowaniu wskazanych powyżej zagadnień Doktorant czerpie z nauczania Franciszka, to jednak jego charakterystyczny rys pojawia się nie za często. Cennym jest tutaj wskazanie na „kontekst ekologiczny” formacji sumienia (s. 101), na Franciszkową specyfikę formacji sumienia w odniesieniu do braterskich relacji z innymi (s. 103) oraz formacji duchowej – rozeznawanie duchowe (s. 107). Drugi rozdział dysertacji jest poprawnym opracowaniem zagadnienia formacji duchowej młodzieży. Podobnie jak w pierwszym można i tu zauważyć nie do końca wyraźne podkreślenie specyfiki nauczania papieża Franciszka. Dość obszerny jest ogólny kontekst, np. katechizmowe przedstawienie poszczególnych sakramentów, które jest w świecie teologicznym raczej znane.

W trzecim rozdziale dysertacji została przedstawiona chrześcijańska formacja intelektualna młodzieży. W pierwszym paragrafie Doktorant uzasadnia konieczność tej formacji. Formacja intelektualna dotyczy specyfiki chrześcijańskiego życia i powołania, gdyż jej głównym motywem jest ukształtowanie chrześcijańskiej tożsamości wierzących. W odniesieniu do nauczania papieża Franciszka Doktorant poszerza to rozumienie formacji intelektualnej, wskazując na wpisanie jej w całość zdobywania wiedzy, w kontekst nauki (s. 115). Formacja intelektualna służy podobnym celom jak inne wymiary formacji, zwłaszcza formacja ludzka. Chodzi tu bowiem o poznanie siebie, nawiązanie relacji, odkrycie braterstwa, podejmowanie właściwych wyborów. Kolejnym elementem uzasadniającym

konieczność tej formacji jest potrzeba otwarcia na świat, wchodzenia w dialog z nauką, w dialog wiary i rozumu. Formacja intelektualna jest wpisana w całokształt chrześcijańskiej formacji, gdyż nie tylko kształtuje intelekt, ale dzięki niej jest również realizowane powołanie do świętości. Ostatecznie wpisuje się ona w wielowątkowy proces poszukiwania i odkrywania prawdy oraz służy „humanizacji świata i historii” (s. 119-120). Ukazując specyfikę intelektualnej formacji młodzieży zawartą w nauczaniu papieża Franciszka, Doktorant postrzega ją w szerszym kontekście edukacji młodzieży. Ten szerszy kontekst stanowi dotychczasowe nauczanie Kościoła, zwłaszcza II Soboru Watykańskiego.

Po uzasadnieniu znaczenia i potrzeby intelektualnej formacji młodzieży Doktorant przedstawił jej treści. Powołując się na nauczanie papieża Franciszka wskazał najpierw na cel formacji, jakim jest „przekaz wiedzy i nauka jej wykorzystywania dla realizacji dobra” (s. 150). Tę wiedzę, a zatem treści formacji intelektualnej stanowią takie kwestie jak: wiedza o Bogu Ojcu – Stwórcy świata i człowieka, wiedza o Jezusie Chrystusie i dokonanym przez Niego dziele zbawienia, treści *Credo*, treści biblijne, zasady życia moralnego. W formacji intelektualnej odpowiednie miejsce powinny znaleźć również kwestie związane z seksualnością człowieka (właściwa edukacja seksualna), zagadnienia dotyczące różnych problemów społecznych oraz wiedza historyczna (pamięć historyczna).

Główną odpowiedzialność za intelektualną formację chrześcijańskiej młodzieży ponosi rodzina oraz wspólnoty kościelne. Współpraca tych podmiotów wychowawczych jest potrzebna dla harmonijnego i integralnego rozwoju młodych. Rodzina wymaga jednak wsparcia ze strony Kościoła, zwłaszcza poprzez edukację i katechizację prowadzoną w szkołach, na uczelniach, w parafiach i w ośrodkach duszpasterstwa młodzieży. Nie można jednak ograniczyć tych miejsc do wyżej wymienionych, gdyż każde miejsce, gdzie przebywają młodzi ludzie jest okazją do prowadzenia wieloaspektowej formacji, w tym także intelektualnej.

Kończący merytoryczny korpus dysertacji czwarty rozdział prezentuje formację apostołską młodzieży chrześcijańskiej. Podobnie jak w poprzednich paragrafach, tak i tutaj Doktorant rozpoczyna od wyjaśnienia i zdefiniowania pojęć – w tym przypadku pojęcia „apostolstwo”. Przedstawia swoistą teologię tego pojęcia. Jest to bardzo istotna część tej części rozdziału, gdyż nakreśla szerszą perspektywę teologiczną analizowanego fenomenu. Tutaj, może bardziej niż w poprzednich częściach, Autor sięga bardzo wnikliwie do nauczania papieża Franciszka i prezentuje jego oryginalną wizję apostołstwa młodzieży.

Kolejnym tematem jest formacja do ewangelizacji. Łączy się ona z uświadomieniem młodym ludziom chrześcijańskiego powołania do ewangelizowania oraz z kształtowaniem postawy dialogu i świadectwa. Świadectwo to wyraża się w życiu zgodnym z zasadami Ewangelii. Ewangelizację łączy papież Franciszek z dynamicznym procesem wychodzenia, bycia w „permanentnym stanie misji”, wyruszeniem w drogę. Postawą właściwą dynamizmowi ewangelizacji jest radość. Wynika ona z uświadomienia sobie wagi powołania, którym Bóg obdarza młodych. W tym kontekście Doktorant ukazuje powołaniowy wymiar chrześcijańskiej formacji młodych. Oprócz świata realnego przestrzenią ewangelizacji ludzi młodych jest świat wirtualny, świat cyfrowy. Ważnym elementem formacji do ewangelizowania jest uczenie współpracy w tym obszarze z kościelną hierarchią oraz wspólnotowe podejmowanie inicjatyw. Istotnym sposobem ewangelizacji jest także „ewangelizacja przez sport”.

Kolejny paragraf poświęca Doktorant prezentacji formacji do odnowy porządku doczesnego. To bardzo istotna kwestia w formacji chrześcijańskiej młodzieży, zakorzeniona w nauczaniu II Soboru Watykańskiego. Autor dysertacji wskazuje na bardzo istotną także w nauczaniu Franciszka kwestię „przepajania wartościami chrześcijańskimi rzeczywistości doczesnej” (s. 178). Formacja do odnowy porządku doczesnego ma wielowymiarowy i integralny charakter. Zakorzeniona jest w wychowaniu rodzinnym, przebiega przez szkołę i wspólnoty kościelne. Charakterystyczną dla papieża Franciszka – na co wyraźnie wskazuje Doktorant – jest zasada „przeciwstawiania się kulturze odrzucenia” (s. 180). Podjęcie odpowiedzialności za odnowę porządku doczesnego wiąże się także z włączeniem się młodych w działalność polityczną, która ma duży wpływ na kształt życia społecznego. To wychowanie łączy się z przedstawionym wcześniej wychowaniem do wartości, takich jak: życie ludzkie, wolność, pokój, troska o środowisko, troska o ubogich, wykluczonych, migrantów.

Czwarty rozdział dysertacji dopełnia paragraf noszący tytuł: formacja do działalności charytatywnej. Łączy się ona z formacją do rozumienia i praktykowania chrześcijańskiego miłosierdzia oraz jego doświadczenia. Ten tak bardzo charakterystyczny dla papieża Franciszka rys duchowości chrześcijańskiej został przez Doktoranta bardzo wnikliwie przeanalizowany i przedstawiony. Podobnie jak w innych obszarach formacji, tak i tutaj szczególne znaczenie odgrywa rodzina oraz wspólnoty kościelne, które są uprzywilejowanymi miejscami tej formacji. W kontekst działalności charytatywnej wpisana jest także troska o migrantów, chorych, niepełnosprawnych. Czwarty rozdział dysertacji w najpełniejszy sposób ukazał specyfikę nauczania papieża Franciszka na temat formacji chrześcijańskiej młodzieży. Można odnieść wrażenie z Doktorant wraz z podejmowaniem kolejnych badań i analiz nauczania papieskiego dojrzał do coraz lepszego przedstawienia badanych problemów.

Kwestią, która wymagałaby wyjaśnienia jest przyjęcie jako schematu analizy nauczania papieża Franciszka koncepcji formacji chrześcijańskiej zaczerpniętej z nauczania papieża Jana Pawła II i to dotyczącego formacji kapłańskiej. Jakkolwiek w koncepcjach formacji chrześcijańskiej młodzieży Jana Pawła II i Franciszka można zauważyć pewne cechy wspólne, to jednak nauczanie tego drugiego posiada niewątpliwie własną oryginalność. Dlatego przyjęcie takiego schematu przedstawienia problematyki pracy nie do końca oddaje oryginalność Franciszkowej koncepcji. Już same tytuły rozdziałów i paragrafów mogłyby bardziej sugerować oryginalność myśli papieża Franciszka (np. biblijny wymiar formacji młodzieży, ekologiczna perspektywa formacji młodzieży, synodalny charakter formacji młodzieży, paradygmat miłosierdzia w formacji młodzieży itp.). Są to bowiem charakterystyczne dla papieża Franciszka sformułowania, które nadałyby pracy strukturę czytelniejszą i bardziej odpowiadającą papieskiemu nauczaniu.

Konkluzja: Praca pod względem merytorycznym stanowi dobrą prezentację problematyki, która została zawarta w przedstawionej przez Autora koncepcji badań. Jej treść jest zgodna z tematem określonym w tytule pracy. Problem badawczy jest aktualny i ma duże znaczenie zarówno dla teorii, jak i praktyki duszpasterskiej a także dla wychowawczej misji Kościoła we współczesnym świecie. Badania podjęte przez Doktoranta przyczyniły się do poszerzenia i usystematyzowania stanu wiedzy w analizowanej problematyce. Pomagają

także w lepszym zrozumieniu fenomenów opisywanych i analizowanych w pracy. Dotyczą one wieloaspektowej chrześcijańskiej formacji młodzieży. Doktorant dobrze uchwycił i opisał zależności pomiędzy różnymi czynnikami przemian społecznych i religijnych i koniecznością zaproponowania młodemu odpowiedniego wsparcia w ich rozwoju. Rozprawa doktorska charakteryzuje się dobrym stopniem oryginalności myślowej Autora.

Konkludując: przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska ks. mgra Pawła Bieleckiego jest od strony merytorycznej poprawnym opracowaniem zagadnienia badawczego, stanowiącego główny problem pracy. Przedmiot rozprawy doktorskiej stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, którym jest analiza nauczania papieża Franciszka na temat chrześcijańskiej formacji młodzieży. Dysertacja spełnia kryteria naukowego opracowania problemu badawczego i może inspirować do podjęcia dalszych badań w tym zakresie, zwłaszcza do wypracowania metod wychowawczych, sposobów formacji wychowawców i duszpasterzy, wspierania środowisk wychowawczych. Dysertacja wskazuje na posiadanie przez Doktoranta ogólnej wiedzy teoretycznej z zakresu teologii pastoralnej i pedagogiki religii. Poświadcza też opanowanie w dobrym stopniu umiejętności samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Aspekty formalne i językowe rozprawy doktorskiej

Praca do strony formalnej jest poprawnym, nie budzącym zastrzeżeń naukowym opracowaniem i przedstawieniem problemu badawczego. Stanowi owoc badań, które zostały bardzo dobrze zaprojektowane, przygotowane i przeprowadzone. Pracę charakteryzuje spójna koncepcja badawcza, której rezultatem jest czytelne, usystematyzowane i logiczne przedstawienie wyników badań. Struktura pracy jest przejrzysta i logiczna. Treści zawarte w poszczególnych rozdziałach i paragrafach zostały podzielone proporcjonalnie.

Język i styl pracy odpowiadają jej charakterowi. Autor bardzo dobrze posługuje się językiem właściwym dla tego typu opracowań. Bardzo dobrze zdefiniował pojęcia, których używał. Od strony redakcyjnej i korektorskiej rozprawa jest bardzo starannie przygotowana. Doktorant poprawnie stosuje przypisy i odwołania.

Bibliografia jest obszerna i odpowiednio dobrana. Została zebrana w sposób rzetelny i bardzo wnikliwy oraz podzielona na źródła (dokumenty Soboru Watykańskiego II, dokumenty nauczania papieskiego, dokumenty Stolicy Apostolskiej, dokumenty Kościoła w Polsce) oraz literaturę. Doktorant przeprowadził bardzo staranną kwerendę tekstów papieża Franciszka, która zaowocowała zebraniem obszernej bibliografii nauczania papieskiego na temat chrześcijańskiej formacji młodzieży. Fakt ten potwierdza dużą wartość opracowania. Struktura układu bibliografii jest bardzo czytelna i pomocna w zorientowaniu się w źródłach pracy i literaturze. Warto by jednak uwzględnić w opracowaniu problematyki dysertacji wyniki badań zawarte w publikacjach ks. prof. Jerzego Kostorza, który jest jednym z wiodących polskich teologów zajmujących się formacją młodzieży.

Konkludując: rozprawa doktorska ks. mgra Pawła Bieleckiego jest od strony formalnej poprawnym naukowo przedstawieniem zagadnienia stanowiącego problem badawczy dysertacji, spełniającym kryteria stosowane przy przygotowywaniu, przeprowadzaniu i publikowaniu tego rodzaju badań naukowych.

Wniosek końcowy

Przedstawioną do recenzji dysertację ks. mgra lic. Piotra Bieleckiego: *Formacja chrześcijańska młodzieży w świetle nauczania papieża Franciszka. Studium teologiczno-pasoralne*, napisaną pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Dariusza Lipca, oceniam jednoznacznie pozytywnie. Stwierdzam, że rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i spełnia wszystkie wymagania stawiane pracom doktorskim określone w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* z późn. zm. (Dz.U. z 2022 r. poz. 574). Wobec powyższego przedkładam Radzie Naukowej Instytutu Nauk Teologicznych KUL w Lublinie wniosek o dopuszczenie ks. mgra Pawła Bieleckiego do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

.....
ks. dr hab. Mieczysław Polak, prof. UAM

Poznań, dnia 18 maja 2024 r.